

En pojke, en slavpojke eller någon annan?

Semantiska skillnader mellan ordval i den finska och den svenska textningen av filmen *Cloud Atlas*

Essi Ranta
Kandidatavhandling
i nordisk filologi
Humanistiska fakulteten
Uleåborgs universitet
Maj 2016

INNEHÅLL

1 INLEDNING	3
1.1 Syfte	3
1.2 Material och metod	3
2 TEORETISK BAKGRUND	5
2.1 Textning	5
2.2 Grundaspekter	6
2.3 Komprimeringsstrategier	7
2.4 Översättningsbyten	8
3 ORDVAL	10
3.1 Förändring i satsdelen	11
3.1.1 Subjektförändring.....	11
3.1.2 Verbförändring.....	12
3.1.3 Objektförändring.....	12
3.2 Talspråklighet	13
3.3 Avviker från originalet	14
3.4 De övriga skillnaderna	15
3.4.1 Fraser.....	15
3.4.2 Översättarens val.....	16
4 SAMMANFATTANDE DISKUSSION	18
LITTERATUR	20
BILAGA	

1 INLEDNING

Temat för min kandidatavhandling är audiovisuell översättning och närmare bestämt filmtextning på svenska och finska i en engelskspråkig film. Jag valde detta tema därför att jag är intresserad av filmer och audiovisuell översättning. Dessutom kan jag dra nytta av mina biämnen: filmforskning, engelsk filologi och översättning. Jag upptäckte temat när jag var på biograf och märkte skillnader mellan den finska och den svenska textningen. Skillnaderna var ganska tydliga och handlade om ordval och deras semantiska betydelser. Att märka skillnader mellan textningar tände en gnista hos mig. Hurdana skillnader finns det i andra filmer? Hur påverkar skillnaderna budskapet och överföring? Dessa frågor svallade över mig och jag fick idén för min kandidatavhandling. I framtiden vill jag arbeta som audiovisuell översättare. För att bättre förstå textning som en del av audiovisuell översättning och för att förbereda mig till mitt framtida yrke tycker jag att detta tema är passande för mig.

1.1 Syfte

Syftet med min avhandling är att märka och undersöka semantiska skillnader mellan filmtextningar på finska och svenska. Mitt fokus ligger på ordval och deras semantiska drag och inverkan på budskapet. Jag definierar och grupperar de tydligaste skillnaderna.

Mina forskningsfrågor är:

- Hurdana semantiska skillnader finns det i ordval i filmtextningar på olika språk?
- Hur påverkar ordvalet textningens semantiska nivå?

1.2 Material och metod

Som primärmaterial, använder jag en film som heter *Cloud Atlas* (2012). Den är regisserad av syskonen Lilly (tidigare Andy) och Lana Wachowski samt Tom Tykwer och den baserar sig på boken med samma namn av David Mitchell. Syskonen Wachowski var tidigare kända som bröderna Wachowski, men de båda har kommit ut som transkvinnor. Filmen är redan bekant för mig för jag har tittat på den flera gånger. Det finns sex separata handlingar i filmen och de sker under sex olika tidsperioder. Handlingarna har olika karaktärer som spelas av samma skådespelare genom hela filmen. Det betyder att skådespelarna spelar även sex olika karaktärer i filmen. De separata

handlingarna ansluter sig till en helhet mot slutet av filmen. Den finska översättningen är gjord av Samuli Kauppila och Mariia Haatanen från Saga Vera Oy och den svenska översättningen är gjord av Nicklas Källén och Lars Thorsell från Svensk Medietext.

Jag tittade på filmen samtidigt med de båda filmtextningarna, den finska och den svenska, extraherade skillnader gällande ordval och sedan grupperade jag dem. För att kunna se de båda filmtextningarna samtidigt ändrade jag inställningarna. Därför använde jag min egen DVD-kopia av filmen. Jag samlade in de tydligaste skillnaderna i ordval från de båda textningarna.

Som sekundärmaterial använder jag tidigare forskningar om samma tema och också textningens teori. Till största delen använder jag Rune Ingos bok *Konsten att översätta* (2007). I denna bok presenterar Ingo t.ex. teoretiska utgångspunkter, översättningens fyra grundaspekter och situationella faktorer. Jag presenterar Ingos fyra grundaspekter i kapitlet 2.2 *Grundaspekter*. I kapitlet 2.4 *Översättningsbyten* presenterar jag några typer av översättningsbyten som Paula Huhtala har behandlad i sin doktorsavhandling *Teori och praktik. Analys av översättningar från finska till svenska* (1995) på basis av J. C. Catfords bok *A Linguistic Theory of Translation. An essay in Applied Linguistics* (1978). Jag använder också artikelsamlingar och vissa artiklar i dem. Som hjälpmedel för transkribering av exempel använder jag filmens manuskript (Tykwer, Wachowski & Wachowski 2012).

2 TEORETISK BAKGRUND

Forskning av audiovisuell översättning är en ny vetenskapsgren och därför finns det inte någon enhetlig linje. År 1995 kan ses som vattendelare i forskningen av audiovisuell översättning: före det hade man gjort bara några forskningar som ofta inte var så vitt utbredda. Efter år 1995 började forskningen utvecklas i takt med teknologins utveckling. Samtidigt blev språkliga minoriteter aktivare att främja sina rättigheter. Den nya teknologin skapade mångfaldiga behov för översättningen av audiovisuella material när t.ex. Internet och CD-ROM-skivor blev vardagligare. (Gambier 2007:74–76)

2.1 Textning

Textning kan delas i tre typer: tvåspråkig, interlingval och intralingval. I tvåspråkig textning är textningen samtidigt på två språk. Intralingval textning är huvudsakligen avsedd för lomhörda människor. Däremot interlingval textning sker mellan olika språk. (Munday 2012:271) Textning kan också indelas på basis av framställningssättet: skärmtextning används i televisionen samt t.ex. DVD-utgåvor och filmtextning används i filmer (Vertanen 2007:149, Hartama 2007:187). I Finlands biografier används simultan tvåspråkig filmtextning och därför syns textningen både på finska och på svenska (Hartama 2007:188).

Textning har vissa utmaningar som kräver mycket av översättaren. Dessa utmaningar är brist på tid och brist på utrymme (Ingo 2007:283). Vertanen (2007:150) nämner även läshastighet som den tredje utmaningen. Läshastigheten kan härledas direkt från både brist på tid och brist på utrymme. Även om teknologin har utvecklats mycket inom årtiondena har dessa utmaningar som begränsar textningen inte ändrats. Utrymme definieras av rader och teckenmängden som ryms på en rad. Vid tv-textning används oftast två rader med ca 30–35 tecken. Repliken står på skärmen ca 1–5 sekunder beroende på replikens längd. Enligt Vertanen (2007:151) måste en hellång tvåradig replik synas 4–5 sekunder och en hellång enradig replik 2–3 sekunder. Repliken borde synas bara den tid som den originalrepliken hörs. Därför kan texten inte vara för lång men borde överföra den viktigaste informationen. (Vertanen 2007:151–152) Textning och audiovisuell översättning som helhet skiljer sig från andra typer av översättning. Enligt Ingo (2007:282) är det inte bara frågan om överföring av budskapet från ett skrivet språk till ett annat, utan också överföring mellan medier. Då är det också

frågan om intersemiotisk översättning, m.a.o. transmutation. Intersemiotisk översättning är interpretation av verbala tecken med hjälp av icke-verbala teckensystem. (Jakobson 2004:139)

I textning måste översättaren plocka fram det som är viktigast och lämna bort sådan information som inte är relevant i en viss scen eller som tittare redan har sett (Vertanen 2007:152). Som Vertanen (2007:150) skriver: den informationen som skärmtextern förmedlar är bristfällig som sådan. Kerckä (2011:188) skriver att det som är väsentligt med textning är att ljud och bild borde stödja replikens budskap. Om de inte stödjer någon viss sak så måste den saken finnas i textningen. (Kerckä 2011:188) Textningen kan ses som ”sårbar” översättning därför att den ersätter inte originalet utan både originalet och översättningen presenteras samtidigt. En källspråkkunnig tittare har förväntningar på textningen. Om förväntningarna inte blir uppfyllda kan det påverka tittarens upplevelse av själva filmen på ett negativt sätt. (Munday 2012:279)

2.2 Grundaspekter

I sin bok presenterar Rune Ingo översättningens fyra grundaspekter: struktur, varietet, semantik och pragmatik. *Struktur* definierar textens formliga system. *Varietet* beskriver formen: man använder helt olika språk i olika situationer. *Semantik* förmedlar textens innehåll med språkets form medan *pragmatik* förmedlar situationsanpassningen av en text. (Ingo 2007:20–22) Språkets struktur innebär både grammatik och satslära. Till varietet hör textens stilistiska saker som stilarter, dess drag, olika nivåer av språkbruk och ordval samt orsaker bakom språklig varietet. Semantik innebär denotation, konnotation, metaforer och förkortningar. Denotation betyder grundbetydelse medan konnotation betyder associationsinnehåll. Pragmatik omfattar saker som har med situationen och sammanhanget att göra, bl.a. textens syfte och språkets lämplighet till situationen. Alla dessa saker gällande de fyra grundaspekterna kan orsaka problem för översättaren. (Ingo 2007:65–154)

Semantik betyder forskning av betydelse och är en av semiotikens tre delar. De två andra är syntax och pragmatik. Semiotik innebär alla teckensystem och deras forskning. Ett teckensystem består av sedvanliga tecken. Med ett tecken menas en sak som signalerar om någon annan sak. Samtidigt ersätter tecknet sin referent och signalerar om den. (Kuiri 2012:7) Det minsta självständiga tecknet i språket är ett ord (Kuiri 2012:13).

Översättningens fyra grundaspekter kommer fram i mitt analysmaterial på olika sätt. Struktur kommer fram med ändring av grammatik: i några exempel är originaluttrycket inte grammatiskt korrekt medan dess översättning till svenska är. Semantisk aspekt syns mest med ordens konnotation. Från pragmatisk aspekt kommer fram språkets lämplighet till situationen. I några exempel passar översättningens språk inte i kontexten. Språklig varietet och stilistiska saker kommer fram i alla exemplen med ordval och med förändringar som ordvalet orsakar. I min analys koncentrerar jag mig på semantik och språklig varietet som syns av exemplen.

2.3 Komprimeringsstrategier

I sin bok nämner Ingo (2007:286–295) tre typer av komprimeringsstrategier: strukturell och stilistisk komprimering samt semantisk-pragmatisk komprimering. Enligt Ingo (2007:290) kan strukturell komprimering ”ske på språkets alla olika nivåer”. Dessa nivåer Ingo nämner är ljud, bokstäver, skiljetecken, böjningsformer, ord, sats- och meningsstruktur. En viktig form av strukturell komprimering är bokstäver: det ryms flera ”smala” bokstäver som ’i’ och ’j’ på en rad än ”breda” bokstäver som ’m’ och ’o’. Dessa egenskaper hos bokstäver kan påverka ordval. Ingo (2007:294) skriver om stilistiska komprimeringar att de ”innebär att man väljer korta betydelsemotsvarigheter med samma semantiska betydelse (synonym) men med en stilnivå som avviker från källspråkets motsvarande ord”. Med semantisk-pragmatiska komprimeringar menar Ingo utelämnningar, implicitgörande, generalisering, anpassning, pronominalisering och appellativisering. Med att utelämna onödiga ord, dvs. talspråkliga utfyllnadsord, förkortar översättaren repliken snabbt och effektivt. Om det kan antas att tittaren redan vet några saker om replikens innehåll genom vad som syns i rutan eller vad som har kommit fram tidigare, kan sådana saker utelämnas eller ersättas med kortare ord. Då är det frågan om implicitgörande. Det är också ett vanligt sätt att komprimera textningar. Med generalisering och anpassning kan översättaren oftast överföra informationen mer effektivt och på det sätt att tittaren förstår budskapet bättre. I sin bok ger Ingo exempel av måttenheter som har anpassats till målspråket. Också kulturbundna fraser vållar problem hos översättaren och då kan det bästa alternativet vara att anpassa uttrycket. Pronominalisering och appellativisering handlar om att ersätta t.ex. långa och svåra egennamn med ett pronomen eller ett appellativ. (Ingo 2007:286–289)

I min analys koncentrerar jag mig på strukturella och stilistiska komprimeringsstrategier. Jag kopplar ihop dessa strategier med ordval. Att använda komprimeringsstrategier är nödvändigt därför att

tittaren hinner läsa textningen. Även om Vertanen (2007:150–151) berättar hur ofullständiga textningar är fortsätter han att textning är helt förståelig i sin framställningsmiljö. Sådant som tittaren redan vet och sådant som redan har kommit fram i tidigare scener kan utelämnas från textningen.

2.4 Översättningsbyten

Med översättningsbyten menas förändringar vid översättningsprocess. I sin avhandling delar Huhtala (1995:38–39) översättningsbyten i två kategorier: obligatoriska översättningsbyten och frivilliga översättningsbyten. Ett obligatoriskt översättningsbyte handlar om förändringar som sker på basis av strukturella skillnader mellan de språken i fråga. Däremot handlar ett frivilligt översättningsbyte om förändringar som sker på basis av andra orsaker än de strukturella orsakerna. (Huhtala 1995:38–39)

Huhtala (1995:39–44) kategoriserar de obligatoriska översättningsbytena vidare till nivåbyten och kategoribyten som innebär strukturbyten, klassbyten, enhetsbyten, intrasystembyten och tempusbyten. Nivåbyten (level shifts) handlar om förändringar där en källspråklig enhet på en lingvistisk nivå blir översatt till en annan lingvistisk nivå på målspråket. Med kategoribyten (category-shifts) håller den lingvistiska nivån sig samma medan förändringen sker inom en nivå. (Catford 1978:73–76) Strukturbyten (structure-shifts) kan ske på språkets alla strukturella nivåer och de innebär meningsstrukturbyten, satsstrukturbyten, frasstrukturbyten och ordstrukturbyten (Huhtala 1995:40–41). Klassbyten (class-shifts) är oftast bundna med strukturbyten. De sker när en källspråklig enhet och dess översatta motsvarighet är av olika klass, t.ex. när ett adjektiv blir översatt till ett adverb. Med enhetsbyten (unit-shifts) menas förändringar som sker t.ex. när det som uttrycks med morfem på källspråket uttrycks med ord på målspråket. Med infrasystembyten (infra-system-shifts) menas förändringar som sker inom ett visst system. (Catford 1978:73–82) Tempusbyten sker när översättaren använder en annan tempusform i stället för den formen som används i originalet (Huhtala 1995:43).

De frivilliga översättningsbytena kategoriserar Huhtala vidare enligt element och dess motsvarigheter till två grupper: ett element saknar direkt motsvarighet i originalet resp. i översättningen och ett element i originalet har en motsvarighet i översättningen. Till den första gruppen hör tillägg och bortfall. Tillägg innebär oftast kompletterande information till originalet. Däremot bortfall är en förändring då något element blir oöversatt. (Huhtala 1995:44–46) Till den andra gruppen hör uttrycksbyten, informationsbyten, numerusbyten, stilnyansbyten, tidsformsbyten, stavningsbyten,

namnbyten, ordföljdsbyten och satsbyten. Ett uttrycksbyte sker när uttrycket inte översätts ordagrant. Sådana uttryck kan motsvara varandra innehållsmässigt men inte på strukturellt sätt. Ett informationsbyte orsakar alltid också ett innehållsbyte i takt med en semantisk förändring. Oftast sker informationsbyten i samband med andra översättningsbyten. Numerusbyten innehåller förändringar från singularis till pluralis och tvärtom. När det sker ett stilnyansbyte är det frågan om att översättaren väljer att använda en enhet med olikt stilistiskt värde än det som enheten i källtexten har. Tidsformsbyten liknar tempusbyten men är till skillnad från tempusbyten ett frivilligt översättningsbyte och översättarens val. Stavningsbyten handlar om förändringar i stavningen, t.ex. en stor bokstav ersätts med en liten bokstav eller en siffra skrivs med bokstäver. När det sker ett namnbyte är det oftast frågan om att ett källspråkligt namn anpassas till målspråket, t.ex. när finskans Jari blir svenskans Jan. Ett ordföljdsbyte sker oftast med listor och betyder att källtextens grammatiska enheter byter plats. Satsbyten sker när satskonstruktionen blir förändrad på det sätt att satsernas rang bevaras men meningar konstrueras på olika sätt, t.ex. när en mening med två samordnade satser blir översatt till två olika meningar. (Huhtala 1995:44–55)

3 ORDVAL

Mitt material består av skillnaderna i den finska och den svenska textningen av filmen *Cloud Atlas* och jag har själv samlat in exemplen. Även om det finns skillnaderna mellan de två textningarna betyder det inte att en av textningarna överför den ursprungliga dialogens budskap bättre än den andra. Nästa berättar jag om min samlingsmetod och gruppering. De tydligaste skillnaderna står på bilagan med grupperingsmarkeringar och färger enligt de sex olika handlingarna (se bilagan).

Jag grupperar mina exempel i fyra olika grupper. Till den första gruppen hör förändringar inom satsdelar. Dessa innebär subjektförändring, objektförändring och verbförändring. Den andra gruppen innebär talspråklighet och hur talspråklighet förmedlas eller inte förmedlas med ordval. Till den tredje gruppen hör alla sådana exempel som avviker från originalet. I dessa exempel är det ofta frågan om att översättaren inte har förstått den ursprungliga meningen eller att ett annat sätt att säga saken passar bättre till målspråket. Den fjärde gruppen består av de övriga skillnaderna som jag ytterligare har delat i två grupper: fraser och översättarens val. Gruppindelningen är inte bindande för i de flesta fallen hör exemplen till två eller även tre grupper.

Eftersom jag inte transkriberade hela filmen kan jag inte ange ett exakt antal för skillnaderna mellan textningarna. Först samlade jag in sådana skillnader som gällde ordval och var tydliga, dvs. skilde sig från andra repliker. Jag hittade ca 90 av sådana repliker. Sedan begränsade jag antalet till 34 på grund av att jag inte kan analysera allt och valde de tydligaste skillnaderna (se bilagan). De flesta av skillnaderna som jag plockade från filmen handlade inte bara om ordval utan också andra skillnader i textningar, t.ex. utelämnningar, tekniska skillnader som tajmning samt obligatoriska översättningsbyten som sker på grund av strukturell olikhet mellan språken.

I mina exempel använder jag snedstreck '/' för radbyte och vertikalstreck '|' för övergång till en annan ruta. Annars är replikerna i exemplen skrivna på samma sätt som i filmen. Tiden som jag anger i samband med varje exempel är den tid då den talade repliken börjar därför att tajmningen i de båda textningarna varierar i alla repliker. I bilagans tabell och i exemplen använder jag SL (source language) för källspråket som är engelska och TL (target language) för de två målspråken: TL1 för finska och TL2 för svenska (se bilagan).

3.1 Förändring i satsdelen

Till denna grupp hör sådana ordförändringar som sker inom en viss satsdel. Ytterligare grupperar jag dessa exempel i tre grupper enligt de tre viktiga satsdelarna: subjektförändringar, objektförändringar och verbförändringar. Till den andra gruppen, objektförändring, hör också förändringar inom predikatsfylld därför att de liknar varandra.

3.1.1 Subjektförändring

En subjektförändring sker på grund av förändringen av satskonstruktion i exempel 1. I den finska textningen blir engelskans aktivsats till en passivsats medan i den svenska textningen bevaras konstruktionen i aktiv form. I finskan behövs det inte något subjekt i passivsats och i detta fall blir subjektet utelämnat. Subjektet förändras också i den svenska textningen. Engelskans personliga pronomen *we*, 'vi', ersätts med pronomenet *Ni* i den svenska textningen. Budskapet överförs till båda språk även om subjektet förändras: det är ju frågan om en man som inte borde stå ute i solen.

Exempel 1. 07:01

SL Now we should get you out of the sun.

TL1 Viedään sinut pois paahteesta.

TL2 Ni ska inte vistas i solen.

Exempel 2 sker inom samma handling som exempel 1 men mellan olika karaktärer. I detta exempel är det en mörkhyad man som inte talar så bra engelska. Uttrycket är mycket talspråkligt vilket syns i replikens konstruktion. I detta exempel står det i originalet *Friend's eye*, 'vännens öga', men i den svenska textningen har genitiv uttryckts med prepositionsfras i stället för s-genitiv. Då är det frågan om ett uttrycksbyte. Ordet *eye*, 'öga', har översatts till *blicken* på svenska medan på finska har ordet *silmä*, 'öga', bevarats.

Exempel 2. 52:55

SL Pain is strong. Friend's eye more strong.

TL1 Kipu on voimakas. / Mut ystäväen silmä enempi voimakas.

TL2 Smärtan var intensiv, / men blicken från en vän intensivare.

I exempel 3 har både den finska och den svenska översättaren använt en av Ingos komprimeringsstrategier: pronominalisering. Uttrycket *These people* har ersatts med ett personligt pronomen 'de' i de båda textningarna. I detta exempel sker också en objektförändring vilket betyder att objektet förändras från engelskans pronomen *mine*, 'mina', till finskans pronomen *meille*, 'till oss'.

Exempel 3. 2:07:15

SL These people are mine.

TL1 He kuuluvat meille.

TL2 De tillhör mig.

3.1.2 Verbförändring

Exempel 4 handlar om en situation där några män letar efter Robert Frobisher, knackar på dörren och vill att Frobisher svarar till dem och ger till känna att han är därinne. Det engelska verbet *comply* betyder ungefär 'följa, lyda', medan det finska verbet *avatkaa* betyder 'öppna (dörren)'. Vid den finska översättningen har det skett en stilistisk komprimering: det är kortare att använda ordet *avatkaa* i stället för att förklara ordets *comply* betydelse för tittare. Det finns inte någon direkt motsvarighet till ordet *comply* och det svenska alternativet har en likadan betydelse som originalet.

Exempel 4. 09:26

SL We do know you're in there, mister Frobisher, please comply.

TL1 Tiedämme että olette siellä. Avatkaa.

TL2 Vi vet att ni är där inne. Ge er till känna.

Exempel 5 sker i en situation där den tidigare nämnda mörkhyade mannen (se exempel 2) vill att denna handlingens huvudkaraktär dödar honom i stället för att bli dödad av andra män. I detta exempel sker det ett uttrycksbyte. *Do it* i originalet har blivit *tappaa*, 'döda', på finska medan den svenska textningen motsvarar den originaldialogen. Att använda ordet *tappaa* i stället för en ordagrann översättning framhäver scenens dramatiska aspekt.

Exempel 5. 44:21

SL Die here better. Do it.

TL1 Parempi kuolla täällä. Tappaa.

TL2 Hellre dör jag här. | Gör det.

3.1.3 Objektförändring

Exempel 6 handlar om två åldringar som kämpar om en efterrätt, och mer bestämt om en pudding. Ordet *pudding* har blivit *efterrätt* även om ordet för *pudding* är 'pudding' på svenska. Ordet *efterrätt* står på en annan stilistisk nivå än ordet *pudding* som ursprungligen är ett lånord (SO 2009 s.v. pudding). I detta exempel är det frågan om ett stilnyansbyte.

Exempel 6. 1:31:55

- SL - Give it to me!
- Get your fucking hands off my pudding!
TL1 Näpiti irti vanukkaastani!
TL2 - Ge hit! / - Låt bli min efterrätt!

I exempel 7 sker det ett numerusbyte från pluralis till singularis. Orden *boundaries*, 'gränser', och *conventions*, 'konventioner', har översatts till singularis i de båda målspråken. På finska har också ordet *conventions* förändras till *traditio* även om det finns ett motsvarande ord på finska, *konventio*. I detta fall sker det ett uttrycksbyte samt en strukturell komprimering för ordet *traditio* tar upp mindre utrymme än ordet *konventio*.

Exempel 7. 1:55:11

- SL I understand now that the boundaries between noise and sound are conventions.
TL1 Ymmärrän nyt, / että äänen ja melun raja - | on pelkkä traditio.
TL2 Jag har insett att gränsen mellan / ljud och oljud är en konvention.

Exempel 8 tar plats på 1840-talet och hela handlingen handlar om slavar och slavhandel. Denna diskussion sker i slutet av handlingen och filmen. Ordet *a boy* syftar på en slavpojke eller en springpojke. På finska har objektet *a boy* översatts som *joku*, 'någon', och ordet har blivit subjekt. Däremot har översättaren tillagt mer information på svenska och objektet har översatts till *en slavpojke*. Finskans *joku* är på en mer allmän nivå medan svenskans *en slavpojke* innebär exaktare information. Det sker ett informationsbyte i de båda översättningarna: innehållet av originalordet ändras på båda språken och de översatta orden är inte en ordagrann motsvarighet till originalet.

Exempel 8. 2:30:58

- SL - It is indeed.
- Well, you know I could've send a boy.
TL1 Juuri se. / -Joku olisi voinut hakea sen.
TL2 - Det stämmer. / - Jag kunde ha skickat en slavpojke.

3.2 Talspråkighet

Talspråkighet är ett viktigt drag till vissa karaktärer och handlingar. Eftersom filmen består av sex olika handlingar har alla dessa handlingar särskilda språkliga drag för att skilja sig från de andra. Därför är det viktigt att bevara även något talspråkligt drag. Mina exempel om talspråkighet handlar om hur talspråkighet överförs till målspråken.

Exempel 9 tar plats på 1840-talet och talaren är samma mörkhyade man som tidigare (se exempel 2 och 5). Därför att denna man inte talar så bra engelska talar han på mycket talspråkligt sätt. Satser

som han använder verkar sakna någonting och ordens böjningar är ofta felaktiga. Den finska textningen överför denna talspråkighet medan den svenska textningen använder grammatiskt korrekt språk och för komplicerat språk jämfört med situationen och talaren. T.ex. har uttrycket *You know I, 'ni vet jag'*, blivit *Ni vet vem jag är* på svenska. I den finska textningen använder översättaren ordet *minu* i alla replikens meningar för orden engelska *my* och *I*.

Exempel 9. 43:20

- SL My name Autua. You know I. You see Maori whip I.
TL1 Minu nimi Autua. Te tietää minu, - | te nähä Maorit ruoskia minu.
TL2 Jag heter Autua. Ni vet vem jag är. / Ni såg maoriern piska mig.

I exempel 10 är det frågan om handlingen på 2320-talet i framtiden. Genom hela handlingen har karaktärer syftat på *the truetrue* som betyder det som verkligen är sant, *det sannsanna*. I den finska textningen har översättaren använd ordet *kokotosi*, 'hela sanningen', i stället för *tositosi* som är den ordagranna översättningen. Med tanke på strukturell komprimering och bokstävernas utrymme är *tositosi* lite kortare än *kokotosi*. På sätt och vis kulminerar skillnaderna gällande talspråkligheten i detta uttryck och det är ett viktigt upprepat uttryck i filmen.

Exempel 10. 1:43:56

- SL You want the truetrue?
TL1 Kerronko kokotoden?
TL2 Vill du höra det sannsanna?

3.3 Avviker från originalet

Exempel som på något sätt avviker från originalrepliken hör till denna grupp. Översättningen kan avvika från originalet och det finns olika orsaker till denna avvikelse. Till denna grupp hör exempel i vilka översättaren har valt ett annat sätt att överföra originalets budskap. Trots allt överförs budskapet inte eller budskapet förändras i överföringsprocessen.

I exempel 11 sker det ett stavningsbyte i den finska textningen. Ordet *revelation* har översatts till *Julistukseni*, 'min deklaration', på finska och till *budskapet* på svenska. I den finska textningen har översättaren understrukt att det är frågan om en mycket viktig proklamation och därför har översättaren använt en stor bokstav i början av ordet. I den svenska textningen har översättaren komprimerat uttrycket *my revelation* och utelämnat pronomenet.

Exempel 11. 2:19:12

- SL I broadcast my revelation to the twelve states and four off-world colonies.
TL1 Lähetin Julistukseni 12 valtiolle - | ja neljälle / Maan ulkopuoliselle siirtokunnalle.
TL2 Jag sände budskapet till de tolv staterna / och de fyra utomjordiska kolonierna.

Exempel 13 sker under 2320-talet och då anses Sonmi som en gudinna. Därför motsvarar uttrycket *Thank Sonmi* nutida språkets uttryck 'gud vare tack'. I den svenska textningen sker det ett informationsbyte och namnet Sonmi har bytts till namnet av handlingens huvudkaraktär, Zachry. Innehållet av den svenska textningen motsvarar inte originalet och informationen är felaktig i översättningen.

Exempel 12. 2:22:08
SL - Thank Sonmi.
- No, thank you.
TL1 Sonmille kiitos. / -Ei, kiitos sinulle.
TL2 Tack, Zachry. | Det är jag som ska tacka.

3.4 De övriga skillnaderna

Till denna grupp hör alla de andra typerna av skillnader som jag hittade. Jag delar dem ytterligare i två grupper: fraser och översättarens val. Till den första gruppen hör exempel som innehåller någon typ av fras eller uttryck som har översatts på olika sätt i de två språken. Till den andra gruppen hör repliker som har översatts därmed att det ursprungliga budskapet överförs på olika sätt. Dessa olikheter mellan översättningarna sker på basis av översättarens val.

3.4.1 Fraser

En fras är ett fast språkligt uttryck som används i en viss situation (SO 2009 s.v. 'fras'). Till denna grupp hör skillnader i fraser samt skillnader i interjektioner (se exempel 13).

I exempel 13 sker det ett uttrycksbyte och ordet *Elevator*, 'hissen', har blivit *Vänta* på svenska. Det blir klart i bilden att kvinnan som ropar *Elevator!* menar ungefär 'uppehåll hissen!'. I detta fall passar ordet i kontexten även om det sker ett uttrycksbyte därför att bilden stödjer också den översatta replikens budskap.

Exempel 13. 14:20
SL Elevator!
TL1 Hissi!
TL2 Vänta!

I exempel 14 har ett helgon förändrats till ett annat helgon. Med *Saint Jude* menas aposteln Judas Tadeus (inte Judas Iskariot) men i den finska textningen syftar *Pyhä Paavali* på Paulus. Han var

teolog och missionär och skrev flera brev som finns i Nya Testamentet. På svenska har uttrycket översatts till *Just snyggt* som är mindre kraftigt än det ursprungliga uttrycket och den religiösa aspekten har utelämnats.

Exempel 14. 2:00:45

SL Oh sweet Saint ruddy Jude, what do we do now?

TL1 Voi Pyhä Paavali, mitä nyt?

TL2 Just snyggt! Vad gör vi nu?

Exempel 15 är ett tydligt exempel på ett bildligt uttryck och dess översättning. Både den finska och svenska textningen överför replikens betydelse väldigt bra men det finns skillnader mellan textningarna. Uttrycket *a flea o' hope* betyder ungefär 'en smula av hopp'. Det är frågan om ett väldigt litet hopp att någon mottar karaktärernas begäran om hjälp. Uttrycket har blivit *toivonmurunen* på finska och *Den chansen är väldigt liten* på svenska. Uttrycket *fleas ain't so easy to rid* fortsätter den ursprungliga tanken och betyder ungefär 'smulor är inte så lätta att bli av med'. På finska har detta uttryck blivit *Murusista voi kasvaa isoja kasoja*, 'det kan växa stora högar av smulor'. Tanken bakom den finska textningen är samma som bakom den ursprungliga repliken men den har genomförts på olika sätt. På finska blir man inte av smulor utan smulor växer till högar. På svenska har uttrycket översatts till *Men den finns där*, i vilket *den* syftar på *chansen* i den tidigare repliken.

Exempel 15. 2:25:03

SL - One day ain't but a flea o' hope.

- Yea an' fleas ain't so easy to rid.

TL1 Pelkkä toivonmurunen. / Murusista voi kasvaa isoja kasoja.

TL2 Den chansen är väldigt liten. / Men den finns där.

3.4.2 Översättarens val

De exempel som hör till denna grupp handlar om översättarens val. Alla dessa exempel skiljer sig lite från originalet men det betyder inte att översättningen är misslyckad. Snarare visar avvikelser från originalet olikhet bakom översättarnas sätt att tänka.

Exempel 16 är ett bra exempel på hur översättare tänker på olika sätt. I den finska textningen har översättaren valt ordet *hieno*, 'fin', för engelskans *great* som har olika betydelser beroende på situationen. Däremot har översättaren valt att använda ordet *stor* i den svenska textningen. Ordet *stor* har i denna kontext en bildlig betydelse och beskriver inte karaktärens fysiska storlek. I denna kontext har de båda en likadan betydelse men det finns en liten skillnad i betydelsen mellan orden 'fin' och 'stor'.

Exempel 16. 05:18

SL Haskell Moore is a great man.

TL1 Haskell Moore on hieno mies.

TL2 Haskell Moore är en stor man.

Vad som är intressant med exempel 17 är att det sker ett stavningsbyte i den finska textningen. Översättaren har använt ett ord *sadomasohotelli* i stället för en förkortning *S&M-hotell*. Översättaren kunde ha använt förkortningen på samma sätt som i den ursprungliga repliken och också i den svenska textningen. Förkortningen skulle ha varit kortare men ordet *sadomasohotelli* är mer talspråkligt. Dessutom har översättaren lämnat bort ordet *kinky* från sin översättning men detta budskap innefattas också i ordet *sadomasohotelli*.

Exempel 17. 1:03:00

SL Is this some sort of kinky S&M-hotell?

TL1 Onko tämä joku sadomasohotelli?

TL2 Är det här något slags / perverst S&M-hotell?

I exempel 18 är en journalist på besök i ett stort kärnkraftverk och direktören tar henne på en rundtur. I denna kontext betyder *the chicken ranch*, 'hönsgården', en plats där man kommer med idéer och *the eggheads*, 'ägghuvuden', syftar på människor som jobbar där. Den finska översättningen *Munapäät* är en ordagrann översättning men inte lyckad. Ordet *Munapäät* syftar på människor som är självupptagna och irriterande. I vardagligt språk ha ordet en mycket negativ och nedsättande konnotation och därför är det ett öknamn. Däremot är den svenska textningen lyckad och överför replikens budskap på ett effektivt och passande sätt.

Exempel 18. 1:03:45

SL Come on, follow me, let's start you at the chicken ranch.

That is where we keep the eggheads.

TL1 Tulkaahan, aloitetaan Hautomosta. / Munapäät ovat siellä.

TL2 Följ med. Då tar vi en tur i växthuset, / där vi har alla snillen på tillväxt.

4 SAMMANFATTANDE DISKUSSION

Syftet med denna avhandling var att undersöka ordval som orsakar semantiska skillnader i den finska och den svenska textningen. I teoridelen presenterade jag sådana teoretiska innebörder som är relevanta med hänsyn till min analys och mina forskningsfrågor. Jag presenterade Catfords översättningsbyten med hjälp av Huhtalas definitioner av dem samt Ingos fyra grundaspekter och komprimeringar enligt dem. Materialet samlade jag från en kopia av filmen *Cloud Atlas* genom att titta på filmen med de båda textningarna, den finska och den svenska. Som hjälpmedel för att transkribera filmen använde jag filmens manuskript som jag hittade på internet.

Som material var textningar av filmen ganska utmanande eftersom det finns mycket att tänka på när man översätter filmer. Originalen är tillgängligt för tittaren hela tiden och textningen har tekniska begränsningar som tid och utrymme. Det är också svårt att veta vad översättaren har tänkt på när översättaren har översatt filmen. Det kom fram i min analys att översättarna hade komprimerat sina översättningar på olika sätt och dessa komprimeringar hade kanske en inverkan på de ordval som jag analyserade. De komprimeringar och val som översättarna gjorde när de översatte filmen spelade en viktig roll i min analys.

Grupperingen vållade problem redan från början. Skillnaderna i ordval var mer mångsidiga än vad jag hade trott och det påverkade också grupperingen. I många fall var det inte bara en grupp som exemplet hörde till utan oftast hade exemplet drag från olika grupper. Då var jag tvungen att välja vad det är som jag analyserar i ett sådant mångsidigt exempel. Ett annat alternativ är att grupperingen inte var lämplig för mitt material. Emellertid är jag nöjd med den. Analysen skulle ha varit lite djupare och omfattande och teorin skulle tas med i analysen mer. Jag borde ha tillämpat mer konkreta exempel av teorin i min analys. Själva analysprocessen (innan analysen blev till en text) tog mer tid än jag först hade tänkt. Ju mer jag analyserade exemplen desto mer började jag verkligen förstå översättarens yrke och allt tankearbete som ingår i det.

Själva analysresultaten var fascinerande. Antagligen var det inte möjligt att dra slutsatser om vilken översättning var bättre och skickligare förverkligad. De båda textningarna motsvarade originalen även om de båda också hade repliker som motsvarade inte fullständigt originalen. I några ställen verkade den finska textningen vara mer kreativ men i andra ställen var den svenska textningen oftare mer passande med tanke på kontexten. Den finska textningen överförde talspråkighet lite bättre medan den svenska textningen var närmare originalen på några andra ställen. Också språkets grammatiska

drag och besläktade egenskaper påverkar översättningsprocessen. Det kan vara lättare att översätta från engelska till svenska eftersom de två språken är likadana till skillnad från finskan.

För mig var kandidatavhandling en kontinuerlig inlärningsprocess. Allt började från en rå idé som utvecklades till en riktig avhandling. Tack vare det stora och mångsidiga materialet hade jag mycket möjligheter för min analys. Det var synd att utelämna så många goda exempel men allt ryms inte i en 20-sidig kandidatavhandling. Under avhandlingsprocessen började jag tänka på att fortsätta och utveckla mitt tema vidare i en pro gradu-avhandling. Det vore möjligt att utvidga analysen från en film till en genre och undersöka någon viss skillnad eller något drag i många olika filmer inom samma genre eller mellan genrer. Det finns många möjligheter när det gäller analys av textningar. Denna avhandling stödde min åsikt av mitt blivande yrke. Jag ska bli översättare.

LITTERATUR

Material

Cloud Atlas, 2012. Manus och regi av Tom Tykwer, Andy Wachowski & Lana Wachowski. 172 min.

Övrig litteratur

- Bogucki, Łukasz, 2013: *Areas and Methods of Audiovisual Translation Research* [online, EBSCO/Uleåborgs universitet]. Peter Lang AG.
- Catford, John Cunnison, 1978: *A Linguistic Theory of Translation. An Essay in Applied Linguistics*. Fifth impression. Oxford University Press, Oxford.
- Gambier, Yves, 2007: Audiovisuaalisen kääntämisen tutkimuksen suuntaviivoja. I: *Olellaisen äärellä*, red. av Riitta Oittinen och Tiina Tuominen. Tampere University Press. S. 73–115.
- Georgakopoulou, Panayota, 2009: Subtitling for the DVD Industry. I: *Audiovisual Translation. Language Transfer on Screen*, red. av Jorge Díaz Cintas och Gunilla Anderman. Palgrave Macmillan. S. 21–35.
- Hartama, Marko, 2007: Elokuvakääntäminen av-kääntämisen lajina. I: *Olellaisen äärellä*, red. av Riitta Oittinen och Tiina Tuominen. Tampere University Press. S. 187–201.
- Huhtala, Paula, 1995: *Från teori till praktik. Analys av översättningar från finska till svenska*. Acta Universitatis Ouluensis B Humaniora 20.
- Ingo, Rune, 2007: *Konsten att översätta*. Studentlitteratur. Lund.
- Jakobson, Roman, 2004: On Linguistic Aspects of Translation. I: *The Translation Studies Reader. Second edition*, red. av Lawrence Venuti. Routledge. S. 138–143.
- Kerkkä, Karita, 2011: Rikselokuva ja sen ruututekstitys. I: *Kääntämisen tekstilajit ja tekstilajien kääntäminen*, red. av Leena Immonen, Mari Pakkala-Weckström och Inkeri Vehmas-Lehto. Oy Finn Lectura Ab. Helsinki. S. 183–198.
- Kuiri, Kaija, 2012: *Johdatus semantiikkaan*. Oy Finn Lectura Ab. Helsinki.
- Munday, Jeremy, 2012: *Introducing Translation Studies. Theories and applications. Third edition*. Routledge.
- SO = *Svensk ordbok utgiven av Svenska Akademien*. 2009: Utg. av Svenska Akademien. [applikationen, version 1.0.3]
- Tykwer, Tom, Wachowski, Andy & Wachowski, Lana, 2012: *Cloud Atlas*. Filmens manuskript. Hämtat från <<https://alexcassun.files.wordpress.com/2012/08/cloud-atlas.pdf>>. Hämtat 13.04.2016.
- Vertanen, Esko, 2007: Ruututeksti tiedon ja tunteiden tulkkina. I: *Olellaisen äärellä*, red. av Riitta Oittinen och Tiina Tuominen. Tampere University Press. S. 149–170.

BILAGA

färgarna: Adam Ewing 1840-talet, Robert Frobisher 1930-talet, Luisa Rey 1970-talet,
Timothy Cavendish 2000-talet, Sonmi-451 2140-talet, Zachry 2320-talet

bokstäverna: S = subjekt, V = verb, O = objekt, T = talspråkighet, A = avviker från originalet, F = fraser, Ö = översättarens val

	tid	SL	TL1 / finska	TL2 / svenska
F	05:02	Pacific Islands, 1849	TYYNENMEREN SAARET, 1849	SÖDERHAVET 1849
Ä	05:18	Haskell Moore is a great man.	Haskell Moore on hieno mies.	Haskell Moore är en stor man.
T Ö	05:58	Oh yes, Reverend sir. Kupaka very happy.	Kyllä, pastori. Kupaka onnellinen.	Ja, pastorn. Kupaka trivs bra.
S A	06:27	He wouldn't be the first.	Ei ole ensimmäinen kerta.	Han är inte den förste.
S	07:01	Now we should get you out of the sun.	Viedään sinut pois paahteesta.	Ni ska inte vistas i solen
V A	09:26	We do know you're in there, mister Frobisher, please comply.	Tiedämme että olette siellä. Avatkaa.	Vi vet att ni är där inne. Ge er till känna.
A F	14:20	Elevator!	Hissi!	Vänta!
T	32:48	You must go find your ma'.	Mee ettiin äite.	Hämta din mamma.
S	25:14	Papa Song's servers have just one possible future.	Papa Song'sin tarjoojilla on vain yksi tulevaisuus.	Papa Songs serverare har bara en möjlig framtid.
F	40:43	How is this possible? The ruddy money was pouring in.	Ei voi olla! Rahaa tuli taukoamatta!	Hur är det möjligt? De sabla pengarna strömmade ju in!
T	43:20	My name Autua. You know I. You see Maori whip I.	Minu nimi Autua. Te tietää minu, - te nähdä Maorit ruoskia minu.	Jag heter Autua. Ni vet vem jag är. Ni såg maoriern piska mig.
V T A	44:21	Die here better. Do it.	Parempi kuolla täällä. Tappaa.	Hellre dör jag här. Gör det.
S T	52:55	Pain is strong. Friend's eye more strong.	Kipu on voimakas. Mut ystävän silmä enempi voimakas.	Smärtan var intensiv, men blicken från en vän intensivare.
Ö	1:03:00	Is this some sort of kinky S&M-hotell?	Onko tämä joku sadomasohotelli?	Är det här något slags perverst S&M-hotell?
Ö	1:03:45	Come on, follow me, let's start you at the chicken ranch. That is where we keep the eggheads.	Tulkaahan, aloitetaan Hautomosta. Munapäät ovat siellä.	Följ med. Då tar vi en tur i växthuset, där vi har alla snillen på tillväxt.
A F	1:04:50	Never mind, it's all academic.	Kirjauuin hotelliin! Mutta ei sen väliä.	Det här är ju bara ordklyveriet.
O A	1:12:34	There's a gulf between these chairs.	Tuoliemme välissä on kuilu.	- Nej, långt ifrån. - Det är en ocean mellan våra stolar.

O A	1:31:55	- Give it to me! - Get your fucking hands off my pudding!	Näpiti irti vanukkaastani!	- Ge hit! - Låt bli min efterrätt!
T	1:43:56	You want the truetrue?	Kerronko kokotoden?	Vill du höra det sannsanna?
F	1:46:25	The mortar landed so close it could've dropped out of my ass.	Kranaatti tippui pirun lähelle.	Jag star bredvid din papa. Granaten landade rakt mellan benen på mig.
O	1:47:18	You judasin' your kin for a piece of ass!	Petät väkes yhen huoran takia.	Du sviker ditt folk för lite het kropp!
O	1:50:54	Ayrs has the dogs after me.	Ayrs lähetti poliisit perääni.	Ayrs har satt polisen på mig.
S A	1:51:11	Smoke will be coming for me as soon as he figures out I'm with you.	Smoke lähtee perääni takiasi.	Snuten kommer att leta efter mig också nu.
O	1:55:11	I understand now that the boundaries between noise and sound are conventions.	Ymmärrän nyt, että äänen ja melun raja - on pelkkä traditio.	Jag har insett att gränsen mellan ljud och oljud är en konvention.
S V T	1:56:15	Storm is coming, mister Ewing. Gotta get you down below.	Myrsky saapuu, herra Ewing. Täytyy saada sinut alas.	Det blåser upp till storm, mr Ewing. Jag hjälper er ner under däck.
F	2:00:45	Oh sweet Saint ruddy Jude, what do we do now?	Voi Pyhä Paavali, mitä nyt?	Just snyggt! Vad gör vi nu?
S O	2:07:15	These people are mine.	He kuuluvat meille.	De tillhör mig.
A	2:19:12	I broadcast my revelation to the twelve states and four off-world colonies.	Lähetin Julistukseni 12 valtiolle - ja neljälle Maan ulkopuoliselle siitokunnalle.	Jag sände budskapet till de tolv staterna och de fyra utomjordiska kolonierna.
A	2:22:08	- Thank Sonmi. - No, thank you.	Sonmille kiitos. -Ei, kiitos sinulle.	Tack, Zachry. Det är jag som ska tacka.
Ö	2:23:48	Finished in a frenzy that reminded me of our last night in Cambridge.	Viimeistelyn vimma muistutti Cambridgen-yöstämme.	Avslutade med en glöd som påminde mig om vår sista natt tillsammans.
F	2:25:03	One day ain't but a flea o' hope. Yea an' fleas ain't so easy to rid.	Pelkkä toivonmurunen. Murusista voi kasvaa isoja kasoja.	Den chansen är väldigt liten. Men den finns där.
V	2:27:09	Would you say that you loved him?	Rakastitko häntä?	Skulle du säga att du älskade honom?
S O	2:30:58	- It is indeed. - Well, you know I could've send a boy.	Juuri se. -Joku olisi voinut hakea sen.	- Det stämmer. - Jag kunde ha skickat en slavpojke.
T F	2:34:39	You like it out here, don't you grampie?	Tykkäät olla täällä, vai mitä isosi?	Du tycker om att sitta här ute, va?